

ŚWIADECTWO WARTOŚCI EWANGELICZNYCH W KONTEKŚCIE SYSTEMU TOTALITARNEGO W RUMUNII

Wasza Magnificencjo,
Wasza Eminencjo,
Wasze Ekscelencje,
Dostojny Senacie,
Dostojni przedstawiciele Władz Uniwersytetu KUL,
Szanowni Księża Profesorowie,
Szanowni Panowie Profesorowie,
Bracia Kapłani,
Drodzy Bracia i Siostry.

Historia narodu rumuńskiego, ukształtowanego w obszarze karpacko-pontyjsko-dunajskim, jako rezultat zespolenia się narodów getycko-dackiego oraz rzymskiego, daje świadectwo jego łacińskiego pochodzenia, jego tożsamości i trwałości, jego duchowych, moralno-religijnych i kulturowych wartości, umiejscawiających go u zbiegu cywilizacji łacińskiej, bizantyjskiej, słowiańskiej, w szczególnym miejscu światowej cywilizacji oraz europejskiego i uniwersalnego chrześcijaństwa. Formowanie się nowego romańskiego narodu odbyło się przez przyjmowanie wartości kolejnych fal imigrantów i mimo przejawów wrogości z ich strony oraz mimo zawirowań historii ludność dacko-romańska zachowała swoją naturę, jedność narodową, językową, a zwłaszcza ducha chrześcijańskiego, przyjętego już w I wieku apostoelskim wraz z Ewangelią Pana Naszego Jezusa Chrystusa.

Symbol wiary, przekazany i głoszony przez świętego Apostoła Andrzeja, spowodował przede wszystkim ewangelizację Dacji Pontyjskiej – dzisiejszej Dobrudży, szybko rozprzestrzeniając wiarę na terenie, którego mieszkańcom nie była ona obca z uwagi na getycką, monoteistyczną religię, wiarę w nieśmiertelność duszy, ideał ofiary za dobro wspólne oraz zasady mądrego i prawego życia. Przyczyniło się to do zbliżenia i łatwego przyjęcia nowej chrześcijańskiej wiary, głoszonej przez misjonarzy apostoelskich w całym Imperium Rzymskim.

Wielość i różnorodność wykopalisk archeologicznych o charakterze chrześcijańskim, pochodzących z pierwszego wieku po Chrystusie, odkrytych w różnych prowincjach i miejscowościach dzisiejszej Rumunii, daje świadectwo najgłębszych i wiecznych wartości ewangelicznych, które nasi przodkowie przyjęli jeszcze w czasach apostoelskich i tuż po nich. Ruiny wczesnochrześcijańskich bazylik, przedmioty kultu religijnego, chrześcijańskie inskrypcje, imiona biskupów takich jak św. Bretaniusz, Gherontie, Teotim I oraz Tymoteusz, pochodzących z IV wieku, z których część uczestniczyła w pierwszych synodach ekumenicznych, oraz imiona świętych i męczenników tamtego okresu stanowią jednoznaczne świadectwo istnienia dobrze zorganizowanej struktury kościelnej, z duchowieństwem i biskupami, jak również świadczą o istnieniu chrześcijańskiego Kościoła w Pontus Euxinus nad Dunajem i w Karpatach.

W ciągu I tysiąclecia chrześcijaństwa Kościół i naród rumuński musiały przeciwstawić się i walczyć z napływem migrujących narodów, z których każdy pozostawiał ślady oraz odczuwalne wpływy w rumuńskim życiu duchowym i kulturowym, ale nawet najsilniejszy wpływ słowiański nie zmienił łacińskiego i romańskiego charakteru kultury rumuńskiej.

Średniowiecze przynosi proces jednoczenia się elementów polityczno-państwowych w społecznościach rumuńskich, prowadzący do ukształtowania się trzech księstw rumuńskich: Wołoszczyzny, Mołdawii oraz Transylwanii (Siedmiogrodu), którego naturalnym następstwem było powstanie w tych księstwach metropolii. Władzę w powstałych metropoliach sprawują wysocy hierarchowie, uczeni oraz bliscy współpracownicy i doradcy książąt i wojewodów, życie zaś Kościoła głęboko wrasta w życie narodu; powstają liczne monasteria, tworzą się szkoły, klasztorne drukarnie, w których wydawane są książki religijne; powstają kroniki, kopiuje się rękopisy. Reforma kościelna na Zachodzie odbija się szerokim echem w Rumunii, czego efektem jest powstanie Kościołów reformowanego i luterańskiego. Austro-węgierska okupacja Transylwanii doprowadziła natomiast do powstania Kościoła unickiego.

Czasy nowożytne, charakteryzujące się w życiu narodów europejskich rewolucjami oraz ruchami o charakterze narodowo-społecznym, przyniosły w życiu państwa rumuńskiego, wówczas już królestwa, istotne dla Rumuńskiego Kościoła Prawosławnego zjednoczenie struktur kościelnych Wołoszczyzny i Mołdawii, ukoronowane otrzymaniem w 1885 r. autokefalii przez Rumuński Kościół Prawosławny. Zakończenie pierwszej wojny światowej oraz powstanie w 1918 r. zjednoczonego państwa

rumuńskiego znajduje odbicie w życiu Rumuńskiego Kościoła Prawosławnego przez wyniesienie go do rangi Patriarchatu w 1925 r. oraz umiejscowienie na siódmej pozycji w dyptykach Kościoła Prawosławnego, a także przez przyznanie mu praw państwowych, niezbędnych dla jego organizacji i funkcjonowania. W tym okresie Rumuński Kościół Prawosławny osiągnął bezprecedensowy w swej historii stopień rozwoju kościelnej organizacji, administracji oraz działalności duszpasterskiej, misyjnej, kulturalnej, wsparcia religijnego i socjalnego zgodnego z zapotrzebowaniami i własnym powołaniem. Dokonywało się to przy współpracy z Państwem Rumuńskim, gwarantującym możliwość kształcenia kadr kościelnych, pomoc socjalną dla dobra społeczeństwa, katechizację w szkołach, armii, więzieniach, szpitalach, domach opieki, sierocińcach, a także utrzymywanie stosunków międzyprawosławnych, międzychrześcijańskich i kontaktów na światowych forach religijnych.

Tak wyglądał kontekst i rzeczywistość, w których Rumuński Kościół Prawosławny musiał stawić czoło ustanowieniu się w państwie ateistycznego reżymu totalitarnego, który obalił monarchię. Tak państwo, jak i Kościół, nie były przygotowane do zetknięcia się z katastrofą i grozą sowieckiego świata kamuflowanego w prasie tamtych czasów, z obawy przed następstwami ukazania jego prawdziwego oblicza.

Przyjmuje się jednomyślnie, że reżim totalitarny ma charakter ateistyczny i nie posiada żadnych elementów wspólnych z chrześcijańską doktryną prawosławną ani z innymi religiami, które uznaje za „opium” dla ludu i traktuje jako wrogie zwłaszcza zaś te, które uznaje za szczególnie niebezpieczne i mające duży wpływ na społeczeństwo. Znane są prześladowania i restrykcje, jakich doświadczył Kościół Prawosławny sąsiedniego państwa wschodniego: konfiskaty dóbr kościelnych, rozwiązywanie instytucji teologicznych kształcących duchowieństwo, usunięcie ze szkół nauki religii, zawężenie zakresu działania Kościoła w sferze socjalnej i naukowo-religijnej, przekształcanie cerkwi w sale teatralne, magazyny, biura, pomieszczenia do użytku publicznego, ograniczenie posług religijnych w jeszcze istniejących Kościołach, egzekucje, deportacje, więzienie kleru będącego w opozycji, zakazy udzielania sakramentów kościelnych ślubu i chrztu itp.

Wolą Bożą było, że Rumuńskim Kościołem Prawosławnym kierował w tych trudnych momentach, wyniesiony do rangi Patriarchy, Justynian Marina, były wiejski duchowny, następnie przeniesiony do miasta, rezydencji biskupiej, rozumiejący potrzeby społeczności parafialnych dotkniętych skutkami wojny, jako duchowny bliski sercom wiernych, wspaniały organizator wiejskich domów pomocy. Był on najpierw dyrektorem diecezjalnego Seminarium Duchownego, następnie biskupem sufraganiem arcybiskupstwa Jassy i wreszcie metropolitą Mołdawii. Obdarzony przez Boga zmysłem politycznym, gospodarny, odważny, prawy i stanowczy, był Justynian oddanym sługą Kościoła i współwierzających, chętnie oddającym się pracy społecznej. Cechy te zostały dostrzeżone przez ówczesne władze, a jednocześnie zaprowadziły młodego Justyniana na urząd Patriarchy, głowy Kościoła, w którego służbie wykorzystywał swoje ogromne możliwości.

Przede wszystkim opracował, wraz ze Świętym Synodem, strategię cierpliwej i taktownej obrony przed wszelkimi działaniami i prowokacjami, skierowanymi przeciwko Kościołowi, które mogły doprowadzić do doświadczeń podobnych do tych, jakie przeżywał Kościół w sąsiednim, wschodnim państwie.

Duchowieństwo zostało pouczone, iż posługa religijna w niedzielę i święta powinna zachowywać porządek cerkiewny, a także o bejmować modlitwę za władze państwowe, zgodnie z zasadami kanonów liturgicznych, stanowiących obowiązek duchowieństwa, tak by nikogo nie prowokować.

W czasach trzech patriarchów: Nikodema, Justyniana i Justyna, którzy zmagali się z reżimem ateistycznym, we wszystkich cerkwiach i monasterach w kraju odbywały się regularnie nabożeństwa. Duchowieństwo wypełniało swoje powinności duszpasterskie przewodząc wiernym.

W celu ochrony księży przed zarzutami, iż homilie zawierają inwektywy pod adresem władz państwowych, Patriarcha osobiście zatroszczył się o rozpropagowanie księgi kazań Nichifora Toetoche, którą udostępniono całemu duchowieństwu do czytania w czasie Boskiej Liturgii. W okresie wprowadzania powszechnego obowiązku zapisywania się do kolektywnych gospodarstw rolnych księża zostali pouczeni, aby nie przeciwstawiać się tej akcji. Również w realizacji społecznych akcji zainicjowanych przez państwo księżom zalecono przebywanie ze swymi wiernymi, tak jak na nabożeństwach, ale katechizacja wiernych w różnym wieku odbywała się w Kościele zgodnie ze wskazówkami i decyzjami Świętego Synodu. Duchowieństwo było zobowiązane do respektowania w ramach zarządzania dobrami kościelnymi dyscypliny finansowej, aby stać się przykładem dla swych wiernych. Wskazówki Kościoła i zasady w nim przyjęte regulowały sposoby dobrowolnego udziału wiernych w koniecznych naprawach, remontach, utrzymaniu świątyń, domów parafialnych oraz personelu kościelnego.

Drugim wielkim dziełem Patriarchy Justyniana, wpływającym na stabilność, tożsamość oraz personalizację instytucji Kościoła, stało się opracowanie *Zbioru Praw* tworzących statut. Pochodzą one ze statutu organizacji i funkcjonowania Rumuńskiego Kościoła Prawosławnego, przyjętego przez Święty Synod w 1948 r. oraz 12 Regulaminów Kościelnych, które warunkują i zapewniają działanie i funkcjonowanie każdego sektora życia religijnego w Kościele. Ten *Zbiór Praw* opierał się na duchowym fundamencie świętych kanonów, nauce dogmatycznej, na respektowaniu odwiecznych prawosławnych tradycji liturgicznych, zabezpieczając jednocześnie autokefalię i autonomię, wzmacniając je wewnątrz oraz dając impuls pozwalający przez prawie cztery dekady odierać wszelkie ataki, restrykcje i presję dyktatury ateistycznej i komunistycznej.

W odpowiedzi na naciski ateistyczne, zmierzające do wycofania nauk teologicznych z uniwersytetów państwowych i zredukowania liczby szkół teologicznych, Kościół zdołał utrzymać dwa uniwersyteckie ośrodki teologiczne oraz sześć seminariów teologicznych, pozostających bezpośrednio pod opieką Kościoła, gdzie kształ-

cony był kler przepełniony duchem misji, oddany służbie, którą musiał pełnić w atmosferze ateistycznej sekularyzacji odczuwalnej coraz dotkliwej.

W celu przygotowania personelu zakonnego powołano dwa seminaria dla sióstr i jedno dla braci zakonnych. Aby spełnić oczekiwania duchowieństwa z parafii wiejskich, również stworzono specjalne seminarium, które wniosło wyjątkowy wkład w utrzymanie wartości ewangelicznych w szeregach wiernych.

Z uwagi na pobożność wiernych oraz w celu utrzymania jedności wiary udało się, drogą wyjątkowych wysiłków, w 1955 r. po raz pierwszy w historii naszego Kościoła dokonać kanonizacji rumuńskich świętych.

Mimo zawłaszczenia majątków kościelnych, mimo zakazów i obostrzeń wobec życia religijnego oraz klasztornego, zamykania klasztorów, eliminowania i usuwania zakonników, czego dokonywano na mocy specjalnego ateistycznego dekretu (nr 410/1959), Kościołowi za panowania Patriarchy Justyniana udało się jednak skonsolidować życie monastyczne, które pozostało prawdziwym źródłem powołania. Wbrew wszelkim trudnościom w uzyskiwaniu pozwoleń, dzięki staraniom hierarchów i księży oraz materialnemu wsparciu wiernych corocznie udawało się wybudować i poświęcić dziesiątki nowych cerkwi oraz odnowić setki świątyń. Z rejestrów posiadanych przez Patriarchat Rumuński wynika, że w latach 1948-1966 wybudowano 269 nowych cerkwi, natomiast w kolejnych latach 1969-1989 wzniesiono jeszcze 773 świątynie. Inne 4924 cerkwie zostały wyremontowane w latach 1948-1989. Grupa specjalistów ikonografii kościelnej, złożona z trzystu wybitnych malarzy, pod opieką Kościoła odrestaurowała tysiące cerkwi, kaplic, monasterów, z których większość to zabytki historii i sztuki kościelnej. Wszystko to nie było w stanie zatrzeć bólu spowodowanego niszczeniem, mimo protestów Kościoła, licznych cerkwi w stolicy, w większości stanowiących zabytki sztuki i architektury religijnej.

W ciągu tego okresu hierarchowie, biskupi, arcybiskupi, metropolici, na czele ze swymi patriarchami, czuwali nad parafiami doradzając, pouczając oraz broniąc księży w tych momentach, gdy władza znajdowała motywy, by powstrzymać gorliwość i ofiarność duchową kleru. Nadużycia władzy i prawa przez ateistyczne władze, w kwestii budowy nowych cerkwi, katechizacji dzieci i młodzieży, zbierania przez kler funduszy dla potrzeb działań społecznych oraz innych potrzeb duchowieństwa uznanych za niezgodne z prawem, doprowadziły do ofiar w postaci tysięcy prawosławnych księży, profesorów teologii, zakonników, prześladowanych i więzionych, z których wielu straciło życie. Znalazło się wśród nich dwudziestu hierarchów, którzy zostali pozbawieni funkcji biskupich.

Cała działalność hierarchów, duchowieństwa i wiernych w okresie totalitaryzmu w Rumunii przepełniona była ofiarą, prawdziwą ofiarą, stanowiącą wartość ewangeliczną, co chcielibyśmy podkreślić w naszym wystąpieniu.

Troska i ofiarność w czasach ateizmu nie pozwoliły, by jakakolwiek gmina i wieś pozostały bez świątyni i duchownego.

Dzięki wysiłkom materialnym i ofiarności wydawano i drukowano Pismo święte, książki religijne dla każdej parafii i monasteru, kalendarze, modlitewniki dla każdej rodziny.

Dzięki wysiłkom i ofiarności wykładowców teologii, duchowieństwa z wyższym wykształceniem teologicznym oraz hierarchów w ciągu czterech dziesięcioleci ateizmu ukazywały się trzy kwartalniki teologiczne wydziału teologii oraz pięć innych czasopism, wydawanych w centrach metropolitalnych, w sumie dziesiątki tysięcy stron, dwanaście tomów Apostolatu Społecznego Patriarchy Justyniana, kolekcja dzieł Ojców i pisarzy Kościoła, *Filokalia*, jak również wykłady i podręczniki teologiczne niezbędne tysiącom studentów teologii oraz uczniów seminariów, uczęszczających do szkół teologicznych na przestrzeni czterech dziesięcioleci.

W szczególnej trosce o utrzymanie ciągłości kształcenia duchowieństwa, w odpowiedzi na potrzeby duszpasterskie i w trosce o misyjne ukierunkowanie teologiczne Święty Synod ustanowił kwartalne konferencje duchowieństwa, na których podejmowano problemy misyjne, teologiczne i duszpasterskie. Synod wprowadził specjalne kursy wieczorowe, przygotowujące misjonarzy i duszpasterzy. Cykl kursów kończył się egzaminem promocyjnym.

Głęboko zakorzeniony w życiu kraju, strukturalnie związany z życiem narodu rumuńskiego, któremu służył wypełniając jego ideały i aspiracje, towarzysząc mu w niedolach i krzywdach czasu, Kościół dowiódł, że jest najbardziej odporną instytucją w konfrontacji z ateistyczną i komunistyczną dyktaturą czterech dziesięcioleci.

W relacjach z innymi religiami w czasach ateizmu Rumuńskiemu Kościołowi Prawosławnemu udało się stworzyć atmosferę ekumenizmu religijnego, docenianego i przeżywanego przez wszystkie religie w kraju. Konkretyzowało się to poprzez konferencje i okresowe spotkania przedstawicieli Kościołów w Rumunii oraz odbywające się trzy razy w roku międzywyznaniowe konferencje teologiczne, w których uczestniczyli wykładowcy oraz głowy Kościołów.

Na arenie międzynarodowej, mimo licznych ograniczeń wewnętrznych, Rumuński Kościół Prawosławny wziął pod opiekę prawosławną diasporę rumuńską, powołał parafie oraz zapewniał, poprzez kierowanie za granicę duchownych, religijne wsparcie Rumunom czasowo przebywających poza krajem.

Przy znacznym wysiłku materialnym Kościół był w stanie uczestniczyć w spotkaniach międzynarodowych organizacji ekumenicznych, międzychrześcijańskich, międzyreligijnych oraz na płaszczyźnie ogólnej uczestniczyć w dialogu z Kościołem rzymskokatolickim, na płaszczyźnie dwustronnej z Kościołami wschodnimi i Kościołem ewangelickim.

W obecnych warunkach społecznych, politycznych i religijnych, ukształtowanych po wydarzeniach grudnia 1989 r., Święty Synod uznał, iż w pierwszym rzędzie konieczne jest działanie zmierzające do usunięcia z prawodawstwa kościelnego wszystkich zapisów ograniczających wolność i autonomię, działanie i pracę naszego Kościoła. Dzięki temu stało się możliwe posiadanie obecnie Wydziałów Teologicznych

o profilu duszpasterskim, filologicznym, ikonograficznym w czternastu centrach uniwersyteckich w kraju, a także trzydziestu dziewięciu seminariów teologicznych, szkół przygotowujących psalmistów i szkół policealnych. Możliwe stało się założenie potrzebnych Kościołowi nowych lub zrekonstruowanie zlikwidowanych w okresie ateizmu monasterów.

Możliwe również było powołanie i organizacja nowych parafii, biskupstw i arcybiskupstw zarówno w kraju, jak i za granicą, organizacja katechez w szkołach, służby duchownej w jednostkach wojskowych, więzieniach, szpitalach, domach opieki i sierocińcach. Możliwa stała się działalność charytatywna Patriarchatu i diecezji, aby Kościół mógł w pełni realizować swe kompetencje. Dla chwały Pana prowadzimy braterski dialog z Kościołem katolickim obrządku bizantyjskiego (Kościółem greckokatolickim) w Rumunii.

Wszystko to reprezentuje ewangeliczne wartości Kościoła oraz narodu rumuńskiego, którym hierarchia, duchowieństwo i wierni służyli w okresie totalitaryzmu i ateizmu, a które teraz rozwijają się i realizują w pełnej wolności i autonomii religijnej.

Głosząc powyższe, dajemy świadectwo, że wszystko to czynimy w duchu prawdy Chrystusowej, gdyż Jego Prawda nas wyzwoli (por. J 8, 32).

Na zakończenie pragnę podziękować z całego serca Senatowi Uniwersytetu oraz Jego Eminencji Kardynałowi Józefowi Glempowi za zaszczytny, przyznany mi dzisiaj, tytuł. Pozwólcie mi skierować go na ręce wiernych, duchowieństwa służącego w monasterach i parafiach, a także braci biskupów i metropolitów, z którymi dzielę się radościami i ciężarem powołania Chrystusowego przez siedem dekad, od czternastego roku życia, służąc Rumuńskiemu Kościołowi Prawosławnemu.

Ze swej strony przekazuję wszystkim swoją miłość i modlitwę.

Teoktyst

Patriarcha Rumuńskiego Kościoła Prawosławnego